

Башманівська Л. А. Удосконалення навичок виразного читання студентів-філологів у контексті підвищення їхньої професійної майстерності / Л. А. Башманівська // Соціум. Документ. Комунікація: збірник наукових статей. Вип. 5 (Спецвипуск) / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – С. 37-45.

УДК 811.161.2:81'271

DOI 10.5281/zenodo.1243036

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Башманівська Л. А.

У статті розкрито актуальну проблему вдосконалення навичок виразності читання майбутніх філологів у процесі їхньої професійної підготовки; розглянуто специфічні особливості техніки мовлення; визначено сутність поняття «виразне читання».

Метою дослідження є розкриття означеної проблеми як важливого чинника професійної підготовки майбутнього фахівця, необхідності роботи над виразністю мовлення в контексті підвищення професійної майстерності. Для цього студентам потрібно наполегливо працювати над технікою мовлення, зокрема над оволодінням комбінованим диханням, голосом, відпрацюванням дикції, правильною вимовою й наголошенням слів, щоб не було серйозних порушень орфоепічних норм.

Кожен студент-філолог повинен обов'язково удосконалювати навички виразного читання й мовлення з метою підвищення своєї фахової майстерності, оволодівати технікою мовлення як необхідною передумовою словесної дії.

Ключові слова: виразне читання, техніка мовлення, майстерність учителя-словесника, голос, дикція, чистота мовлення.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАВЫКОВ ВЫРАЗИТЕЛЬНОГО ЧТЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ В КОНТЕКСТЕ ПОВЫШЕНИЯ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА

Башмановская Л. А.

В статье раскрыто актуальную проблему совершенствования навыков выразительности чтения будущих филологов в процессе их профессиональной подготовки; рассмотрены специфические особенности техники речи; определена сущность понятия «выразительное чтение».

Целью исследования является раскрытие этой проблемы как важного фактора профессиональной подготовки будущего специалиста, необходимость работы над выразительностью речи в контексте повышения профессионального мастерства. Для этого студентам нужно настойчиво работать над техникой речи, в частности над овладением комбинированным дыханием, голосом, дикцией, правильностью произношения слов, чтобы не было серьезных нарушений орфоэпических норм.

Каждый студент-филолог должен обязательно усовершенствовать навыки выразительного чтения и речи с целью повышения своего профессионального мастерства, овладевать техникой речи как необходимым условием словесного действия.

Ключевые слова: *выразительное чтение, техника речи, мастерство учителя-словесника, голос, дикция, чистота речи.*

**THE IMPROVEMENT OF STUDENTS' OF PHILOLOGY
EXPRESSIVE READING SKILLS WITHIN THE CONTEXT OF
INCREASING THEIR PROFESSIONAL EXCELLENCE**

Bashmanivska L. A.

The article deals with the relevant problem of the improvement of expressive reading skills in the process of training future philologists, views specific features of speech technics and determines what the term “expressive reading” means.

The goal of this research is to describe this issue as the important factor for professional training of future specialist and show the need to work with speech expressiveness within the context of increasing professional excellence. For that

the students have to work hard at the speech technics, particularly at mastering their combined respiration, elocution, accurate pronunciation and word's emphasize, to avoid serious violations of orthoepical standards.

Every student of Philology has to work hard at the improving his\her reading and speech expressiveness to strengthen the professional excellence . And also mastering the elocution as an absolute precondition for verbal operation.

Keywords: *expressive reading, speech technics, teacher's mastery, voice, elocution, speech cleanness.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку професійної освіти особливої уваги заслуговує питання підвищення майстерності вчителя-філолога, пошуку ефективних шляхів його фахової підготовки, поліпшення рівня культури мовлення. Досконало володіючи мовленнєвою культурою, зокрема виразністю мовлення, учитель-словесник формує мовну освіту майбутнього покоління. Від майстерного, взірцевого мовлення, особистісних якостей педагога залежить інтелектуальний потенціал його учнів, естетичні ідеали й успішна комунікація. Тому необхідно створити всі умови для підготовки висококваліфікованих учителів-філологів, для підвищення їхньої мовленнєвої культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вдосконалення вмінь і навичок виразного читання й мовлення присвятили свої праці Б. Буяльський, Д. Будянський, Н. Волошина, Н. Гавриш, Н. Гоголь, Л. Горбушина, А. Капська, І. Кардаш, Т. Мішеніна, Є. Пасічник, Е. Полатай, Г. Олійник та інші. Учені вважають, що виразне читання є складним творчим процесом, коли вчитель-словесник допомагає учням глибше зрозуміти суть твору, його своєрідність. Це найефективніший засіб ідейного й естетичного впливу на школярів.

Мета статті – розкрити проблему вдосконалення навичок виразного читання студентів-філологів як важливого чинника професійної підготовки

майбутніх фахівців, обґрунтувати необхідність роботи над виразністю мовлення в контексті підвищення професійної майстерності.

Виклад основного матеріалу. Удосконалення навичок виразного читання є необхідною передумовою формування комунікативної компетентності студентів-філологів, їхньої професійної майстерності. Майбутні вчителі-словесники повинні добре знати головні закономірності виразного читання, щоб завжди вдосконалювати свій виконавський рівень і допомагати школярам оволодівати необхідними знаннями й уміннями. На думку Н. Гоголь, через мистецтво виразного читання вчитель-словесник допомагає учням глибше зрозуміти ідейно-тематичний зміст художнього твору, його своєрідність, краще відчувати багатогранні почуття героїв [2]. Дослідниця вважає, що мовлення вчителя є показником його педагогічної культури, засобом самовираження й самоутвердження, а необхідною умовою досягнення високої професійної підготовки й майстерності педагога є володіння основами мистецтва слова, культури мовлення й виразного читання.

Проблему культури мовлення та виразного читання досліджував Б. Буяльський. Особливого значення в процесі виразного читання автор надавав техніці мовлення, логіці читання та емоційно-образній виразності, оскільки мистецтво виразного читання, вважав дослідник, вимагає вміння досконало володіти мовним апаратом, технікою мовлення. А щоб чітко відтворити зміст тексту, що декламується, необхідно розбиратися в логіці читання. Вимога ж відтворити почуття, переживання, настрої спонукає оволодіти засобами емоційно-образної виразності [1, с. 20].

Грунтовні методичні поради щодо майстерного виразного читання, оволодіння навичками культури мовлення, вміння тримати себе перед аудиторією під час читання, спілкування із слухачами за допомогою слова дає А. Капська [4]. Дослідниця пропонує вправи на вироблення в студентів навичок виразного читання, на постановку дихання й голосу, на визначення логічних центрів у тексті тощо. На основі аналізу науково-методичних

джерел

А. Капська пропонує тлумачення самого поняття «виразне читання». Це, по-перше, читання вголос із збереженням правильної інтонації як особлива майстерність чи предмет навчання; по-друге, мистецтво творчого втілення літературних творів у художньо-організованому усному мовленні; по-третє, самостійний вид мистецтва, суть якого – у творчому втіленні літературного твору в дійовому звучному слові; по-четверте, виконавське мистецтво, матеріалом якого є літературний твір; по-п'яте, публічне виконання літературних творів [3, с. 6]. Як бачимо, при виразному читанні особлива роль відводиться інтонації, звучному слову, мистецтву втілювати художній твір у майстерне усне мовлення.

Теорію і практику виразного читання досліджує Г. Олійник. Науковець розглядає питання техніки мовлення, засобів логіко-емоційної виразності, розкриває основні положення та шляхи їх практичного використання. Автор вважає, що важливою умовою досягнення високої професійної підготовки, педагогічної техніки, майстерності вчителя є оволодіння основами теорії і практики мистецтва слова, виразного читання [5, с. 3].

Досконало володіючи власним мовленням, учитель-словесник зможе передати своїм учням усе багатство думок і почуттів художніх творів, загальнолюдські цінності. У зв'язку з цим, майбутній філолог повинен стати неперевершеним читцем літературних творів, умілим оратором. Основи ораторського мистецтва були закладені ще античними риториками Аристотелем, Цицероном, Демосфеном, Квінтіліаном та іншими. Риторика разом із стилістикою, культурою мовлення, лінгвістикою тексту здатна розвивати вміння точно й виразно висловлювати власні думки, переконувати в правильності своїх міркувань, уміння володіти мистецтвом промовистої комунікації. Через це в школах Давньої Греції та Риму під час вивчення художніх творів зверталась увага і на правильність вимови, і на мелодику, і на ритм тощо. Особливо це важливо для майбутнього вчителя-словесника, який повинен сам володіти ораторським мистецтвом і формувати риторичні

вміння у своїх учнів. Основою виразності читання є майстерність філолога, його захоплення художнім текстом. У процесі свого мовлення філолог за допомогою інтонації, міміки й жестів висловлює власне ставлення до того, що він читає, тому досить важливим у вдосконаленні професійних якостей майбутніх філологів є формування здатності виразно читати художні тексти, розвиток риторичної компетентності. Це має вагоме значення для підвищення рівня успішної педагогічної діяльності в майбутньому. Не володіючи вправно словом, філолог не зможе навчати, переконувати інших, висловлювати гарно, доречно власні думки й судження. Таким чином, майстерність мовлення вчителя-словесника вимагає добре виробленої техніки мовлення, тобто комплексу навичок у мовленнєвому диханні, голосотворенні й дикції. За Г. Олійником, техніка мовлення складається з дихання – фізіологічної основи мовлення; голосу – головного інструмента читця; дикції – чіткого вимовляння звуків, слів і виразів; орфоєпії – правильної літературної вимови [5, с. 14].

Від правильної постановки дихання, що є основою розвитку техніки мовлення, залежить рівномірність звучання мови й краса мовлення взагалі. Якщо студент не володіє технікою правильного дихання, він часто хвилюється, не чітко вимовляє останні склади. Тому потрібно йому навчитися керувати своїм диханням. Загалом учені виділяють чотири типи мовленнєвого дихання, які залежать від роботи різних м'язів дихального апарату: ключичний (поверхневий, плечевий, високий), грудний (жіночий, реберний, середній), діафрагмальний (черевний, низький) і реберно-діафрагмальний (повний, комбінований, грудно-черевний). Кожен з них має свої ознаки. Найбільш досконалим і правильним вважається реберно-діафрагмальний. Щоб навчитися керувати своїм диханням, потрібні спеціальні вправи на відпрацювання техніки комбінованого дихання. Студентам-філологам можна запропонувати, наприклад, таку вправу: уявити себе в саду чи в лісі, вдихати запах дерев, квітів, затримати в собі цей запах і повільно видихати, щоб довше зберегти запах цвіту. Або видихнути,

вдихнути повітря, затримати його й читати прислів'я на одному видиху. Потім знову вдихнути, затримати й читати наступне:

Життя прожити – не поле перейти.

Лінивий двічі ходить, скупий двічі платить.

На те він і кравець, щоб подертий жупан носити.

А кіт ковбаску уминає, неначе й не до нього річ.

Не тим крапля камінець довбає, що сильна, а тим, що часто падає.

На віку, як на току, – натопчешся й намуруєшся, начхашся й натанцюєшся.

Активному тренуванню мовленнєвих органів сприяє читання скоромовок або невеликих віршів. Читати потрібно кожен віршований рядок на одному видиху. Спочатку повітря добирати після кожного рядка. Потім читати текст першого й другого рядка на одному диханні, дібрати повітря й прочитати третій і четвертий рядки. Добір повітря має бути глибший, але непомітний для слухача.

Не менш важливо для вдосконалення навичок виразного читання є оволодіння голосом. Якщо трапляються в студентів такі вади, як млявість, гугнявість, верескливість, їх необхідно виправляти, натомість розвивати природні й набуті властивості голосу (силу, висоту, діапазон, тембр, звучність, темп, політ). Для цього студенти-філологи повинні виконувати вправи для вдосконалення сили голосу. Наприклад, перший рядок вірша читати пошепки, другий – тихенько, третій – голосніше й т. д. На останньому рядку, дійшовши до гучного голосу, змінити його динаміку в протилежному напрямі. Або ж пропонуємо читати будь-який текст, посилювати голос у межах одного рядка, утримуючи його звучання на одній висоті. Змінювати одночасно силу й висоту голосу в кожному рядку в межах однієї строфи.

Щоб читати виразно, потрібно володіти своїм голосом, мати відпрацьовану дикцію, тобто чітку, правильну, роздільну вимову всіх звуків. Якщо є вади у вимові звуків, майбутньому вчителю-словеснику треба їх обов'язково виправляти. Ефективним засобом сьогодні є використання

мобільного телефону, коли можна записати своє читання й проаналізувати якість звукового мовлення, з'ясувати, над чим треба працювати додатково. Відпрацювання дикції включає в себе гімнастику органів мовлення та вправи на тренування артикуляції голосних і приголосних. Наприклад, навчитися швидко й чітко вимовляти звуки: шпт, вфт, кфт, кшт, кст, ктщ (але між приголосними не повинен відчуватися голосний), а також слова, скоромовки. Наприклад:

Бурі бобри брід перебрели, забули бобри забрати торби.

Горох у городі виріс небувалий, горобці город пограбували.

Ворона сороці намисто купила, у намисті сорока намистинки лічила.

Приснився сьогодні сон синиці: приніс сусіда сік із суниці.

Студенти повинні також працювати над чистотою мовлення, правильно вимовляти слова, щоб не було серйозних порушень орфоепічних норм, наприклад, через неправильну постановку наголосу чи під впливом діалектів. Такі вади вимови необхідно виправляти шляхом постійних тренувань.

Отже, кожен студент-філолог повинен обов'язково працювати над удосконаленням навичок виразного читання з метою підвищення своєї професійної майстерності, над оволодінням технікою мовлення як необхідною передумовою словесної дії. Подальших наукових розвідок потребують інші аспекти проблеми, зокрема засоби логіко-емоційної виразності в процесі виразного читання, специфіка формування навичок виразності читання та мовлення вчителів інших гуманітарних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Буяльський Б. А. Поезія усного слова: Азбука виразного читання: книга для вчителя / Б. А. Буяльський. – 2-е вид. – К.: Рад. шк., 1990. – 255 с.
2. Гоголь Н. Розвиток навички читання як передумова формування комунікативної компетентності учнів / Наталія Гоголь. – Режим доступу: www.didling.org.ua/ojs/index.php/ling/article/view/7/27
3. Капська А. Й. Виразне читання / А. Й. Капська. – К.: Вища школа, 1986. – 168 с.

4. Капська А. Й. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття / А. Й. Капська. – К.: Вища школа, 1990. – 175 с.

5. Олійник Г. А. Виразне читання: Основи теорії: Навч. посібник / Г. А. Олійник. – К.: Вища школа, 1995. – 207 с.

References

1. Buyal's'kyu B. A. *Poeziya usnoho slova: Azbuka vyraznoho chytannya: knyha dlya vchytelya* [The poetry of a spoken word: ABCD of expressive reading: teacher's guide] B. A. Buyal's'kyu. – 2-e vyd. – K.: Rad. shk., 1990. – 255 s.

2. Hohol' N. *Rozvytok navychky chytannya yak peredumova formuvannya komunikatyvnoyi kompetentnosti uchniv* [The development of reading skills as the precondition for creating students' communicative competence] Nataliya Hohol'. – Rezhym dostupu: www.didling.org.ua/ojs/index.php/ling/article/view/7/27

3. Kaps'ka A. Y. *Vyrazne chytannya* [The Expressive Reading] A. Y. Kaps'ka. – K.: Vyshcha shkola, 1986. – 168 s.

4. Kaps'ka A. Y. *Vyrazne chytannya. Praktychni i laboratorni zanyattya* [The Expressive Reading. Practical and laboratory sessions] / A. Y. Kaps'ka. – K.: Vyshcha shkola, 1990. – 175 s.

5. Oliynyk H. A. *Vyrazne chytannya: Osnovy teorii: Navch. posibnyk* [The Expressive Reading: Basis of the theory: training manual] / H. A. Oliynyk. – K.: Vyshcha shkola, 1995. – 207 s.